

ROLA EDUKACJI POZAFORMALNEJ W KSZTAŁTOWANIU KREATYWNOŚCI

Zapotrzebowanie na kształcenie ustawiczne udowodniło, że niezbędne umiejętności można zdobywać w formalnych¹, pozaformalnych² i osobistych³ kontekstach edukacyjnych. Jednak umiejętności zdobywane w formalnym trybie kształcenia jest tylko fragmentem edukacji. Kształcenie poprzez działanie w różnych kołach zainteresowań, stowarzyszeniach, grupach społecznych jest częścią kształcenia pozaformalnego. Młodzi ludzie uczestniczą w wielu inicjatywach nie należących do systemu edukacyjnego. W Białej Księdze Komisji Europejskiej możemy przeczytać, że taka forma kształcenia jest dla młodzieży bardziej atrakcyjna i skuteczna, gdyż jest alternatywą dla uczniów z mniejszymi szansami edukacyjnymi. Wychodząc z takiego założenia szkoła mogłaby zadbać o wielostronny rozwój wszystkich uczniów – tych zdolnych i tych mniej zdolnych.

KIM JEST UCZEŃ ZDOLNY?

W definicjach pojęcia "uczeń zdolny" uwzględnia się nie tylko poziom zdolności ogólnych oraz zdolności specjalnych, ale także w wielu definicjach podkreśla się, że ucznia takiego charakteryzują wysokie osiągnięcia w nauce.

Uczniów zdolnych w klasie określamy często na podstawie dobrego opanowywania i rozumienia danego przedmiotu. Pod wpływem tradycji uważamy też często, że do tego potrzebne są specjalne wrodzone zdolności.

Czynnikami decydującymi o poziomie rozwoju zdolności są warunki społeczne, działalność wychowawcza oraz własna praca ucznia. Stąd uczniów zdolnych może być znacznie więcej, jeżeli dotrzemy do ich autentycznych zainteresowań, jeżeli świadomie tworzyć będziemy te zainteresowania i optymalnie wykorzystywać pracę w zespołach zainteresowań. Właściwe kierowanie rozwojem uczniów zdolnych wymaga analizy ich potrzeb obejmujących całość sytuacji i warunków, w jaki dziecko się rozwija. Na tej podstawie dopiero inwencja twórcza nauczyciela może stworzyć pełne możliwości wpływające na harmonijny rozwój zdolności. Uczeń uzdolniony powinien być wychowywany w atmosferze aktywnego uczestnictwa i działania, w poczuciu przygody intelektualnej i własnych, twórczych poszukiwań. Rozbudzanie u niego wyobraźni i fantazji, pracowitości i krytycznego stosunku do rzeczywistości to główne przesłanki

¹ Kształcenie formalne dostarczane jest przez placówkę edukacyjną lub szkoleniową i prowadzi do uzyskania świadectwa. Jest ze strony ucznia zamierzone.

² Kształcenie pozaformalne nie jest oferowane przez placówki edukacyjne lub szkoleniowe i nie kończy się zdobyciem certyfikatu.

³ Kształcenie osobiste nie jest świadczone przez placówki edukacyjne, nie kończy się otrzymaniem dyplomu. Jest ono wynikiem codziennych czynności związanych z pracą, nauką, czasem wolnym.

jego rozwoju.

Reasumując dotychczasowe rozważania można przyjąć, że uczeń zdolny to taki, który w podobnych warunkach przewyższa innych uczniów w wykonywaniu tych samych działań; osiągnięcia ucznia zdolnego w nauce i w innych wybranych dziedzinach są, najczęściej wysokie, oryginalne i twórcze.

ZDOLNOŚCI, UZDOLNIENIA, TALENT

Zdolnościami nazywamy takie właściwości psychiczne, które warunkują pomyślne rezultaty działania. Zdolności rozwijają się pod wpływem określonych zadatków fizjologiczno - autonomicznych. Co to oznacza? Jeżeli dziecko jest obdarzone dobrym słuchem muzycznym, co wynika z jego wysokiej sprawności analizatora słuchowego, nie rozwinie swoich zdolności muzycznych w nie sprzyjających warunkach środowiskowych. Natomiast człowiek, który kompletnie pozbawiony jest słuchu muzycznego, nie rozwinie zdolności muzycznych, pomimo, że uczestniczy w lekcjach muzyki, interesuje się nią, słucha godzinami różnych utworów muzycznych. Ale taka osoba z powodzeniem, dzięki intensywnej pracy, może nauczyć się śpiewać lub grać na instrumencie. Ponieważ człowiek ten rozwija swoje zdolności dzięki aktywności ukierunkowanej na doskonalenie działania. Bywa też tak, że w rozwijaniu zdolności u człowieka pomagają mu wrodzone zadatki. Ale dopiero sukces osiągamy wtedy, kiedy posiadamy zespół zdolności umożliwiający skuteczne działanie w jakiej dziedzinie, mówimy wtedy, że posiadamy **uzdolnienia**, np. do działalności artystycznej, sportowej Jeszcze wyższy stopień to **talent**⁴.

UCZEŃ KREATYWNY. CZYLI JAKI?

Uczeń kreatywny to taki, który potrafi „tworzyć, wprowadzać, ustanawiać”, a więc posiada pewne zdolności w określonej dziedzinie. Dawid Fontana⁵ pisze o tym, że na ten temat odnaleźć można wiele sprzecznych opinii dotyczących tego, czy ktoś może być kreatywny jednocześnie w wielu dziedzinach - sztuce, malarstwie, pisaniu książek i gotowaniu. Ale chodzi przede wszystkim o to czy kreatywności się można nauczyć, czy też jest darem wrodzonym? Słowo „kreatywny” ma w języku polskim wiele znaczeń. Jednak zawsze odnosi się ono do człowieka, jego takiego lub innego działania, określonej postawy wobec stojących przed nim zadań. Mówimy, że ktoś jest kreatywny, twórczy. Chodzi tutaj przede wszystkim o ukrytą cechę świadcząca o możliwościach tej osoby. Z tego wynika, że kreatywny uczeń to taki, który bierze udział w tworzeniu, poprzez działanie.

⁴ M. Przetacznik – Gierowska, G. Makiełło – Jarża. Podstawy psychologii ogólnej, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989, s. 376.

⁵ D. Fontana. Psychologia dla nauczycieli, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 1998, s. 145.

ROLA EDUKACJI POZAFORMALNEJ W KSZTAŁTOWANIU KREATYWNOŚCI

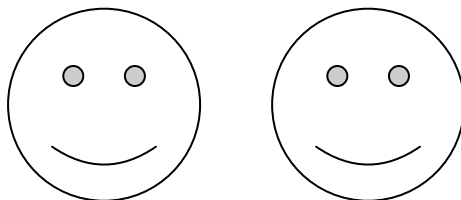
„Kształcenie pozaformalne” (pozadydaktyczne) to pewna całościowa koncepcja edukacji. Do dziś w większości szkół praktykuje się uczenie poprzez zapamiętywanie informacji, nie jest to jednak wystarczający sposób kształcenia, który pozwoli uczniowi odnaleźć się potem w świecie. Jeżeli jednak postawimy młodego człowieka przed rzeczywistym problemem, to jego samodzielne rozwiązanie będzie dla niego także doświadczeniem edukacyjnym, tym intensywniejszym, że bardzo osobistym. Podobnie, jeżeli skonfrontujemy go z rówieśnikiem z innego kraju, to prawdopodobnie nauczy się więcej o danej kulturze niż gdyby przyswoił sobie dowolną ilość informacji na ten temat. Kształcenie pozaformalne koncentruje się na młodym człowieku, a nie na przedmiocie nauczania czy na materiałach dydaktycznych. Osoba ucząca się ma wreszcie szansę aktywnie uczestniczyć w budowaniu swojej wiedzy i umiejętności, a nie tylko biernie odbierać informacje. Staje się kreatywny.

Edukację pozaformalną definiuje się w sposób następujący - *„kształcenie pozaformalne to kształcenie zapewniane przez instytucję inną niż instytucja edukacyjna lub szkoleniowa, z reguły nie prowadzące do uzyskania żadnych uprawnień i certyfikatów. Kształcenie nieformalne jest podejmowane z inicjatywy osoby uczącej się”*.

Osoby organizujące proces takiego kształcenia stwarzają inspirujące sytuacje - uczestnicząc w nich uczeń wpada na nowe pomysły, zdobywa nową wiedzę, formułuje nowe pytania. Kształcenie pozaformalne nie jest skoncentrowane wyłącznie na wyniku - rezultacie procesu kształcenia. To sam proces uczenia się jest ważny, proces, w którym relacja pomiędzy uczącym się i wspomagającym uczenie się jest relacją równości. Uczący się ma prawo popełniać błędy. W ramach kształcenia nieformalnego angażującego dorosłych i młodzież, jak również w ramach kształcenia rówieśniczego, młodzi ludzie mają szansę kierowania procesem uczenia się w zależności od swoich potrzeb.

Z reguły kształcenie pozaformalne związane jest z czasem wolnym lub rozrywką. Dzięki temu nie ma w nim przymusu, który tak często blokuje proces nauki. Młodzi ludzie uczestniczą w nim przede wszystkim z własnej woli. Nie ma ustalonego programu nauczania, którego realizację trzeba zweryfikować pod koniec projektu w celu uzyskania dyplomu, niemniej jednak kształcenie nieformalne powinno być w jakiś sposób planowane. Rozwój osobisty i nabywanie najciekawszych nawet umiejętności też może być przecież zamierzone, udokumentowane i uznawane.

EDUKACJA POZAFORMALNA? - „uczenie się poprzez praktykę”

UCZEŃ - SYTUACJA - DOŚWIADCZENIE

- Jest to interaktywna relacja pomiędzy uczniami i ich środowiskiem.
- Jest to edukacja zaplanowana i przemyślana przez opiekuna grupy, który wspiera proces doradczy.
- Jest to szansa dla młodzieży o mniejszych szansach edukacyjnych.

Warto wykorzystać potencjał, który tkwi w młodzieży, animując różne przedsięwzięcia. Zyskujemy wtedy korzyści dla środowiska szkolnego, choćby w rozumieniu ukierunkowania ucznia w stronę pozytywnych zachowań m.in.: kreatywności, odpowiedzialności i przynależności do grup o prospołecznym charakterze.

Edukacja pozaformalna musi być postrzegana w kategoriach wspólnoty interesów - szkoły, jako instytucji o charakterze edukacyjnym i młodzieży, jako potencjału pomysłów dającego szansę na lepsze poznanie się, wyrażania swoich oczekiwań i potrzeb względem dorosłych.

Wzajemna, podmiotowa relacja uczeń - nauczyciel pozwoli w dużym zakresie poznać mechanizmy skutecznego wspierania uczniów w ich zamysłach. Dzięki temu wzrosną możliwości poszerzenia wiedzy służącej skuteczniejszemu motywowaniu młodych ludzi do pracy. Zrozumienie i zaakceptowanie pomysłów uczniów może być pomocne również w kontaktach: szkoła - rodzice.

Niestety należy stwierdzić, że dzisiejszy stan wiedzy i umiejętności pedagogów jest niewystarczający, aby sprostać wymogom prowadzenia grupy edukatorów pozaformalnych. Do tego rodzaju przedsięwzięcia niezbędny jest zintegrowany zespół opiekunów edukatorów wzajemnie wspierających się w pracy.

Możemy zadbać o stworzenie odpowiedniego środowiska dla rozwoju edukacji pozaformalnej w swojej szkole/placówce poprzez stworzenie odpowiednich warunków organizacyjnych, między innymi: stałe miejsce spotkań, posiadanie opracowanego planu działania, pozyskiwanie środków finansowych z różnych źródeł, organizowanie spotkań integracyjnych i sesji szkoleniowych dla młodzieży, dostęp do Internetu, biblioteki szkolnej oraz wspieranie podejmowanych inicjatyw uczniowskich przez nauczycieli.

Ważne jest również stworzenie przez lidera sprzyjających warunków, w których członkowie grupy zadbają o właściwą organizację pracy z podziałem zadań, stworzą warunki do swobody podejmowania inicjatyw, przy respektowaniu zasad grupowych i opiekę dorosłego opiekuna.

Nie bez znaczenia jest także pozyskanie społecznej akceptacji środowiska lokalnego, np. w celu wsparcia finansowego.

Musimy być jednak przygotowani na korzyści i straty płynące z wdrażania edukacji pozaformalnej.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • projekty realizowane przez młodzież pozwalają na bezpośrednie ich zaangażowanie i partycypację w kreowaniu zdrowego stylu życia wśród rówieśników oraz (pośrednio) całych społeczności, • kulturowe podobieństwo edukatorów rówieśniczych do ich "uczniów" zapewnia, że wiadomości będą odpowiednio dobrane a język stosowany do ich przekazu będzie efektywny, • edukatorzy rówieśniczy mogą - efektywniej niż dorośli - dotrzeć z celami realizowanych programów do młodzieży z grup ryzyka, • edukatorzy rówieśniczy docierają do bezpośredniej grupy docelowej oraz do innych członków społeczności, 	<p>Obawa, że nauczyciele nie poradzą sobie z tendencjami uczniów do:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przejmowania władzy - kompetencji i uprawnień pedagogów, • deprecjonowania roli dorosłych w procesie socjalizacji, • manipulowania nauczycielami, • zaniedbywania obowiązków szkolnych, • konsekwencje tajemnicy, • granice tolerancji, • filtrowanie informacji, • zmęczenie rolą, • bycie „kapusiem”, • gwiazdorstwo, • wykorzystywanie młodych w realizacji celów i zadań dorosłych.

• młodzież uczestnicząca w projektowaniu i realizacji programów wychowawczych, profilaktycznych i innych inicjatyw czerpie długoterminowe korzyści dla własnego rozwoju, • wczesna interwencja, • dostępność rówieśniczego doradcy, • wiarygodność, • współodpowiedzialność, • rozwijanie zainteresowań, • „pomysł na życie”	

Co wynika z tych rozważań? Coraz bardziej potrzebne jest opracowanie skutecznych sposobów uznawania umiejętności zdobytych poza formalnym systemem edukacyjnym. Kluczowym zagadnieniem będzie opracowanie systemu gwarantującego rozwiązanie tego problemu zgodnie z przyjętymi standardami jakości.

Literatura:

- M. Przetacznik - Gierowska, G. Makiełło - Jarża. Podstawy psychologii ogólnej, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989, s. 376.
- R. Gloton. Twórcza aktywność dziecka. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1976, s. 87 - 97.
- E. Nęcka. Psychologia twórczości, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002, s. 11-12.
- Doświadczać uczenia. Materiały pokonferencyjne. Warszawa, 2005
- Integracja społeczna. Pakiet szkoleniowy. Wydawnictwo Rady Europy, 2000

Magdalena Wieczorek
ROM-E Metis, Katowice 2007